सहनर्त्तनं, क्ली, (सह मिलित्वा नर्त्तनम्।) एकत्र मण्डलाकारनृत्यकरणम्। इति केचित्॥

सहपांशुक्रिलः, पुं, (सह पांशुना रजसा किलति क्रीड़तीति। किल क्रीड़ने + कः।) वयस्यः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

सहपानं, क्ली, (सह मिलित्वा पानम्।) एकत्र मद्यभक्षणम्। तत्पर्य्यायः। सप्रीतिः २। इति हेमचन्द्रः॥ तुल्यपानम् ३। इत्यमरः।२।९।५५॥ सहप्रीतिः ४। इति शब्दरत्नावली॥

सहपूर्व्वाह्णं, क्ली, (पूर्व्वाह्णस्य सदृशम्। "अव्ययीभावे चाकाले। ६।३।८१। इत्यत्र अकाले इति कथनात् न सादेशः।) पूर्व्वाह्णसदृशम्। इति मुग्धबोधव्याकरणे अव्ययीभावसमासः॥

सहभावी, [न्] त्रि, (सह भवतीति। भू + णिनिः।) सहायः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

सहभोजनं, क्ली, (सह मिलित्वा भोजनम्।) एकत्र भक्षणम्। तत्पर्य्यायः। सन्धिः २। इत्यमरः। २।९।५५॥ (सहभोजकरणम्। यथा, महाभारते। १। १९६। २४।
"एष नः समयो राजन् रत्नस्य सहभोजनम्।
नव तं हातुमिच्छामः समयं राजसत्तम॥")

सहमरणं, क्ली, (सह पत्या मरणम्।) मृतस्वामिसहितज्वलच्चितारोहण-पूर्व्वकमरणम्। यथा। "अथ सहानुगमनम्। अङ्गिराः।
'मृते भर्त्तरि या नारी समारोहेद्धुताशनम्।
सारुन्धतीसमाचारा स्वर्गलोके महीयते॥
तिस्रः कोट्योऽर्द्धकोटी च यानि लोमानि मानवे।
तावन्त्यब्दानि सा स्वर्गे भर्त्तारं यानुगच्छति॥
व्यालग्राही यथा व्यालं बलाद्धरति बिलात्।
तद्वद्भर्त्तारमादाय तेनैव सह मोदते॥
माल्कं पैल्कञ्चैव यत्र कन्या प्रदीयते।
पुनाति त्रिकुलं नारी भर्त्तारं यानुगच्छति॥
तत्र सा भर्त्तृपरमा परा परमलालसा।
क्रीड़ते पतिना सार्द्धं यावदिन्द्राश्चतुर्द्दश॥'
भर्त्तृपरमा भर्त्ता परमो यस्याः सा तथा। परा परमलालसेत्यत्र स्तूयमानाशरोगणैरिति व्यासेन पठितम्।
'ब्रह्मघ्नो वा कृतघ्नो वा मित्रघ्नो वापि यो नरः।
तं वै पुनाति सा नारी इत्याङ्गिरसभाषितम्॥
साध्वीनामेव नारीणामग्निप्रपतनादृते।
नान्यो धर्म्मो हि विज्ञेयो मृते भर्त्तरि कर्हिचित्॥'
या नारीत्युपादानात् सहमरणाभावपक्षोऽपि सूचितः। नान्यो धर्म्म इति तु सहमरणस्तुत्यर्थम्। तथा च विष्णुः। मृते भर्त्तरि ब्रह्मचर्य्यं तदन्वारोहणं वा इति। ब्रह्मचर्य्यं मैथुनवर्ज्जनं ताम्बूलादिवर्ज्जनञ्च। यथा प्रचेताः।
'ताम्बूलाभ्यञ्जनञ्चैव कांस्यपात्रे च भोजनम्।
यतिश्च ब्रह्मचारी च विधवा च विवर्ज्जयेत्॥'
अभ्यञ्जनमायुष्यमोक्तं पारिभाषिकम्। यथा,—
'मृद्धि दत्तं यदा तैलं भवेत् सर्व्वाङ्गमङ्गनम्।
मोदोभिर्त्तर्पयेद्वाङ्गं अभ्यङ्गः स उदाहृतः॥
तैलमल्पं यदाङ्गेषु न च स्याद्बाहुतर्पणम्।
सा मार्द्दिः पृथगभ्यङ्गो मस्तकादौ प्रकीर्त्तितः॥'
स्मृतिः।
'एकाहारः सदा कार्य्यो न द्वितीयः कदाचन।
पर्य्यङ्कशायिनी नारी विधवा पातयेत् पतिम्॥
गन्धद्रव्यस्य सम्भोगो नैव कार्य्यस्तया पुनः।
तर्पणं प्रत्यहं कार्य्यं भर्त्तुस्तिलकुशोदकैः।
तत्पितुस्तत्पितुश्चापि नामगोत्रादिपूर्व्वकम्॥'
एतत् तु तर्पणं पुत्रपौत्राद्यभावविषयमिति मदनपारिजातः॥
'वैशाखे कार्त्तिके माघे विशेषनियमश्चरेत्।
स्नानं दानं तीर्थयात्रां विष्णोर्नामग्रहं सुहुः॥'
अत्र साध्वीत्वमाह।
'आर्त्तार्त्ते मुदिता हृष्टे प्रोषिते मलिना कृशा।
मृते म्रियेत या पत्यौ साध्वी ज्ञेया पतिव्रता॥'
छन्दोगपरिशिष्टीयमिति कल्पतरुः॥ साध्वीप्रसादेन लोकधारणमप्याह॥ मत्स्यपुराणम्।
'तस्मात् साध्व्यः स्त्रियः पूज्याः सततं देववज्जनैः।
तासां त्राणा प्रसादेन धार्य्यते च जगत्त्रयम्॥'
महाभारते।
'अवमत्य च याः पूर्व्वं पतिं दुष्टेन चेतसा।
वर्त्तन्ते याश्च सततं भर्त्तॄणां प्रतिकूलतः॥
भर्त्रनुमरणं काले याः कुर्व्वन्ति तथाविधाः।
कामात् क्रोधात् भयाल्लोभात् सर्व्वाः पूता भवन्ति ताः॥'
अत्र ऐहिकब्रह्मघ्नपतेर्द्दाहनिषेधात् जन्मान्तरीयतत्पापवत एव सहमरणोद्धारः। ब्रह्मपुराणे।
'देशान्तरमृते पत्यौ साध्वी तत्पादुकाद्वयम्।
निधायोरसि संगुह्य प्रविशेज्जातवेदसम्॥
ऋग्वेदवादात् साध्वी स्त्री न भवेदात्मघातिनी।
त्र्यहाशौचे निवृत्ते तु श्राद्धं प्राप्नोति शास्त्रवत्॥'
ऋग्वेदवादात् इमा नारीरविधवा इत्यादिमन्त्रात्। एवञ्च अङ्गिरोब्रह्मपुराणवचनपर्य्यालोचनया ब्राह्मण्यादिसकलभार्य्याणां स्वगतभर्त्तृगतफलविशेषार्थिनीनां गर्भवतीबालापत्यादिव्यतिरिक्तानां सहमरणानुमरणयोरधिकार इति। विवादकल्पतरुरत्नाकरौ। तत्र ब्राह्मण्यादयनुमरणाधिकारोऽङ्गतस्तस्यास्तन्निषेधात्। तथा च मिताक्षरायां देवबोधकृतयाज्ञवल्क्यटीकायाञ्च गौतमः।
'पृथक्चितिं समारुह्य न विप्रा गन्तुमर्हति।
इतरासान्तु नारीणां स्त्रीधर्म्मोऽयं परः स्मृतः॥'
तस्माद्ब्राह्मण्याः सहमरणमेव इतरासान्तु उभयमिति। कल्पतरुरत्नाकरशुद्धिचिन्तामणिषु पादुकाद्वयमिति दर्शनात् पादुकादिकमित्यपपाठः किन्तु पादुकाद्वयमित्युपलक्षणम्। उशनसा विप्रेतरासां द्रव्यविशेषमनुपादाय पृथक्चित्यारोहणमात्रोक्तेः। यथोशनाः।
'पृथक्चितिं समारुह्य न विप्रा गन्तुमर्हति।
अन्यासामेव नारीणां स्त्रीधर्म्मोऽयं परः स्मृतः॥'
मदनपारिजातोऽप्येवम्। शिष्टाचारोऽपि तथा। स्मृत्यतत्त्वार्णवे दक्षस्मारदीयम्।
'बालापत्याश्च गर्भिण्यो ह्यदृष्टऋतवस्तथा।
रजस्वला राजसुते! नारोहन्ति चितां शुभे॥'
राजसुते इति सगरमातः सम्बोधनम्। दक्षस्मृतिः।
'बालसम्बर्द्धनं त्यक्त्वा बालापत्या न गच्छति।
रजस्वला सूतिका च रक्षेद्गर्भञ्च गर्भिणी॥'
एवमन्यतरवैद्यालस्य संवर्द्धनं स्यात् तदा तस्या अप्यधिकारः। व्यासः।
'दिनैकगन्यदेशस्था साध्वी चेत् कृतनिर्णया।
न दहेत् स्वामिनं तस्या यावदागमनं भवेत्॥'
भविष्यपुराणे।
'तृतीयेऽह्नि उदक्यायां मृते भर्त्तरि वै द्विजाः।
तस्यानुमरणार्थाय स्थापयेदेकराचकम्॥'
तस्य भर्त्तुः। तथा,—
'एकां चितां समासाद्य भर्त्तारं यानुगच्छति।
तद्भर्त्तुर्यः क्रियाकर्त्ता स तस्याञ्च क्रियाञ्चरेत्॥'
एतच्च पिण्डदानपर्य्यन्तम्।
'यश्चाग्निदाता प्रेतस्य पिण्डान्दद्यात् स एव हि।'
इति वायुपुराणैकवाक्यत्वात्॥
ब्रह्मपुराणे।
'आवयेद्भर्त्तृजायान्तु स्वभर्त्तृकुलपामिमाम्।
चितामारोपयन् प्राज्ञः प्रमृते धर्म्मसुत्तमम्॥
इमाः पतिव्रताः पुण्याः स्त्रियो या याः सुशोभनाः।
सह भर्त्तृशरीरेण संविशन्तु विभावसुम्॥
एवं श्रुत्वा ततो नारी श्रद्धाभक्तिसमन्विता।
पिल्लमेधेन यज्ञेन इष्ट्वा स्वर्गमधाप्नुयात्॥'
प्रमृते भर्त्तरीति शेषः। पिल्लमेधेन यज्ञेन चितारोहणरूपेण। पादुकाद्वयग्रहणपूर्व्वकानुमरणेऽपि सह भर्त्तृशरीरेण इत्यनूहः प्रयोज्यः। देशान्तरमृते पत्यावित्यादिना शरीरप्रतिनिधित्वेन तदीयद्रव्यविधानात्। प्रतिनिधौ च यथाश्रुतमन्त्रपाठमाह काव्यायनः। शब्देऽविप्रतिपत्तिः इत्येतत् विवृतमेकादशीतत्त्वे॥*॥ न च अग्निजलप्रविष्टानां भृगुसंग्रामदेशान्तरमृतानां गर्भाणां जातदन्तानां मरणे त्रिरात्रेण शुद्धिः। इति काश्यपवचनात् सहमृतायाः अग्निप्रवेशेन त्रिरात्राशौचं तत्रैव तस्याः पिण्डदानमिति वाच्यम्। प्रागुक्तब्रह्मपुराणे पृथक्चितिसमारोहणमात्रे त्र्यहाशौचविधानात् अन्यत्र भर्त्तृतुल्याशौचप्रतीतेः। सहमरणे काश्यपोक्तत्रिरात्राशौचाङ्गीकारेऽपि तस्याशौचस्य दृष्ट्या पत्यशौचकालावधिस्थायित्वम्॥
'अन्तर्द्दशाहे स्यातां चेत् पुनर्म्मरणजन्मनी।
तावतस्यादशुचिर्विप्रो यावत्तत् स्यादनिर्द्दशम्॥'
इति मनूक्ताशौचसङ्करे पराशौचस्य पूर्व्वाशौचकालावधिस्थायित्वप्रतीतेः। ततश्च यथा अशौचकालसङ्कोचे तन्मध्य एव सङ्कलय्य पिण्ड-